

CAPUT VII.

De Baptisteriis.

I. Ecclesiae initio ubique locorum (1) Apostolos, eorumque discipulos Baptismum ministrasse legimus. At pace Ecclesiae redditia, sacras aedes huic muneri obeundo apposite construi coeperunt, quas Graeci Φωτιστρα, *Illuminatoria*, Latini *Baptisteria* appellantur. Locus ipse a Sidonio Apollinari vocatur *Piscina*, a Fortunato *Aula Baptismalis*, a Gregorio Turonensi *Templum Baptisterii*, a Flodoardo *Baptismales tituli*. Istiusmodi loca ut plurimum erant ab Ecclesiis distincta et separata, ut patet non solum ex S. Paulini epistola duodecima ad Severum, ubi de ejus baptisterio ita canit :

*Dives opum Christi, pauper si pulchra Severus
Culmina sacratis fontibus instituit,*

et ex Fortunato Libro 2. Carmine 12. ubi agit de baptisterio Moguntiae aedificato; sed etiam ex vita B. Attonis. Idem videre est in pluribus Italiae civitatibus, ut discimus ex Mabillonii Itinere Italico, in quo inter alia numeratur Ecclesia Novariensis quae separatum babet insigne baptisterium: idem observatur Romae, Florentiae, Pisis, Parmae, Patavii, Nuceriae Paganorum in Campania, aliisque in locis nonnullis. Plerumque tamen intra Ecclesiae ambitum continebatur Baptisterium, quod infinitis posset exemplis comprobari.

II. Jam vero ad formam seu figuram baptisteriorum quod spectat, ea rotunda erat in modum turris, ut colligimus ex S. Paulini Epistola 12. ad Severum:

*Iste duas inter diversis culminis aulas
Turrito fontem tegmine constituit.*

In majoribus urbibus ingentia (2) adeo atque ampla erant haec baptisteria, ut magni in illis conventus habe-

(1) Martene, *De antiquis Ecclesiae ritibus*. Lib. I. art. II.

(2) Chardon, *Histoire des Sacraments*. Cap. VII.

ri possent. Concilium a S. Flaviano habitum, in quo Eutychetis haeresis primum proscripta fuit, in baptisterio coactum fuit Constantinopolitanae Ecclesiae, ac S. Joannes Chrysostomus suos ibi celebavit conventus cum XL. Episcopis, dum Theophilus ejusque sectatores in Concilio ad Quercum in eum inquirerent. Fontes baptismales ut plurimum erant rotundi. Ad sacros hosce fontes certo gradum numero plerumque descendebatur; hi autem septem erant juxta plures auctores, quod quidem non generatim accipiendum, sed de pluribus locis. Quandoquidem nonnisi bis aut ter in anno traderetur baptismus, et plura hominum millia, praesertim in magnis urbibus, simul baptizanda saepe accurrerent, ita in eodem baptisterio plures erant baptismales fontes; id hodieque in Pisano baptisterio videre est, ut nos docet P. Mabillonius in suo itinere Italico. Sacri fontes fere lapidei, marmorei, aut porphyretici erant. Lapideos esse debere fontes statuunt antiquae Constitutiones Richardi Episcopi. In celebri porro Monasterio S. Dionysii in Gallia servabatur vas egregium porphyreticum, quod ex capta urbe Pictaviensi, ubi fons baptismalis erat, eo translusisse Dagobertum Regem, vetusta erat Monasterii traditio.

III. Sicut recens regenerati solebant olim statim post susceptum baptismum Corpori et Sanguini Domini participare, aliquot etiam altaria in sacris baptisteriis erigebantur. Hilarus Papa in baptisterio Constantinanae Basilicae tria erexit Oratoria, seu Altaria, ut refert Anastasius, quorum primum dicatum erat S. Joanni Baptistae, secundum S. Johanni Evangelistae, tertium S. Crucis. De Symmacho autem Papa idem Anastasius ait, eum ad fontem in Basilica S. Petri Apostoli Oratorium Sanctae Crucis ex argento, confessionem et crucem ex auro excitasse. Ciampinius pretiosa saepe commemorat ornamenta quibus Pontifices baptisteria locupletabant. Picturis variis ornari solebant (1) Baptisteria, ut testantur Paulinus

(1) Dufresne, *Glossarium Mediae et Infirmae Latinitatis*. V. Baptisterium.

Epistola duodecima, Anastasius in Leone III., et Aegidius Monachus Aureae Vallis in Oberto Episcopo Leonensi. Varia quoque anaglypha baptisteriis erant ornatae, Angeli, aves etc., nec inscriptiones deerant. Antiquus mos est columbas aureas, vel argenteas in baptisteriis suspendendi; quod constat ex accusatione Clericorum et Monachorum Antiochenorum habita contra Severum suum Episcopum in Constantinopolitana Synodo. Suspensae autem illae columbae erant, ut baptizandi baptismum Christi, in quo Spiritus Sanctus sub columbae specie apparuit, in memoriam revocarent; tum etiam ut meminissent, se non ex aqua tantum, sed ex Spiritu, cujus typum gerit columba, renasci.

IV. Baptisteria Sancto Joanni (1) dedicata et consecrata constanter observatum, ut novum inde cognomentum illis factum sit, et Ecclesiae S. Joannis in fonte, vel ad fontes vocarentur. Sic Mediolani baptisterium illud in quo sacris lustralibus aquis ablutus perhibetur magnus Augustinus; sic Neapoli alterum Ecclesiae S. Restitutae attiguum; sic Veronae illud, quod principi templo adjacet; sic illud, quod Ravennae ad austalem plagam Basilicae αγίας αναστάσεως situm est, hoc nomine appellatum accepimus. Cujus quidem rei auctores testesque producimus Servianum Latuada, Alexium Symmachum Mazochium, Scipionem Masseum, Hieronymos Rubeum, et Fabrum, qui ex vetustissimis monumentis hanc baptisteriorum denominationem confirmarunt. Altare in baptisteriis dedicatum erat praegloriosissimo Baptista, uti in baptisteriis Florentino, Pisano, Veronensi, Parmensi, Urbevetano et Novariensi cernere est.

V. Prioribus saeculis, unum tantummodo baptisterium in tota dioecesi constitutum erat, iis nempe in locis in quibus residebat Episcopus. Clara vetustae hujus disciplinae vestigia etiamnum supersunt cum in Italia, tum in Galliis in quibusdam urbibus, ut Florentiae, Pisis,

(1) Paciaudi, *De cultu S. Johannis Baptistae. Antiquitates Christianae.* Caput IX.

Parmae, Patavii. Deinceps vero quam qui in agris degabant, Christianis sacris imbuli erant, baptisteria quoque extra episcopales urbes erecta sunt. Monachi baptisteria suis in Ecclesiis habuerunt ex concessione aut privilegio, quod ipsis sanctitas vitae sua comparavit. Iis quae hoc capite de baptisteriis disserimus, addemus, Concilium Antissiodorensis vetuisse, ne mortui in Baptisteriis sepelirentur, tanta olim erga haec sancta loca fuit reverentia; ex qua etiam factum, ut Episcopi Sanctorum reliquias in iis recondenter, ut plures docent loci historiae S. Gregorii Turonensis, qui ipse in baptisterio, quod aedificare praeceperat, reliquias S. Joannis, et Sergii Martyris collocavit. Tandem in decretis XVIII. Concilii Toletani praecepit observandum illud occurrit, etsi Quadragesimae initio etiam alibi baptisteria cludebantur, ostia tamen in Hispaniis ab Episcopo manu sua atque annulo fuisse praeterea signata.

CAPUT VIII.

De Organis, Campanis, et Bibliothecis.

I. Organorum usum in Ecclesia (1) nonnisi exeunte saeculo XIII. fuisse inventum, pluribus demonstrat Warthonus. Alii apud Ludovicum Cresolium in suo *Mystagogico*, seu de *sacrorum hominum Disciplina* cap. 27. tenent Organa audiri coepisse in Ecclesia, permittente Damiso Pontifice. Inter eos autem, qui Vitaliano Pontifice eadem audita scribunt, est Leander Albertus, cui adstipulantur plerique etiam viri docti. Julius Caesar Bulengerus tradit, Organa pneumatica aetate Juliani Apostatae adinventa fuisse. Ante VIII. saeculum Organum Occidentalibus plane incomptum non fuisse, testem do Augustinum in Psalmum LVI. *Organum, inquit, dicitur, quod grande est, et inflatur follibus;* tum etiam Isidorum Hispalensem Lib. II. *Originum* cap. 20. Damnari non debet Organorum

(1) Zech, *Dissertatio De Campanis et Instrumentis Musicis.*

usus, cum a sanctissimis et sapientissimis viris, ac novissime a Sancto Concilio Tridentino approbatus, et permisus sit, Sess. 22. Decret. de observ. in celebratione Missae, atque inde plurium item Provincialium Synodorum auctoritate firmatus, et Trevirensis, Senonensis, Coloniensis, et Mediolanensis saeculo XVI. habitarum. Sane laetificat Organorum concentus tristes hominum mentes, et supernae civitatis insinuat jucunditatem; sollicitat pigrorum, recreat diligentes, provocat justos ad amorem, peccatores ad compunctionem.

II. Variis nominibus apud scriptores mediae et infimae latinitatis Campanae appellantur: alii enim eas *Cloccas*, alii *Nolas*, alii *Squillas*, alii passim *Signa* nominant. Hinc in variis priscis Pontificalibus inscribitur Titulus, *De benedictione Signi, vel Campanae*. Plurimi scriptores unanimi consensu Campanae usum S. Paulino Nolano tribuunt, qui circa medium saeculum V. vita defunctus est. Nemo tamen veterum Patrum, qui res Paulini accuratissime prosecuti sunt, hanc memorabilem ejus inventionem laudat, vel attingit. Insuper ipsem Paulinus, qui Epistola 12. ad Severum conditam a se Basilicam, et singulas ejus partes describit, nullam Campanarum, sive turris campanariae mentionem facit, cum alia nihilominus minora aedicia exacte commovere. Agunt de Campanis earumque usu in Ecclesiis Alcuinus, Amalarius, Walafridus Strabo, qui Caroli Magni, et Ludovici Pii temporibus claruerunt, quarto saeculo post Paulini decessum, sed de Paulino silent, sicut et alii sequentium saeculorum scriptores. Polidorus Virgilius, in suo libro 6. de *Inventoribus Rerum*; Onuphrius Panvinius, in Epistola de *Romanis Pontificibus*; Ciacconius, aliique ad Sabinianum Pontificem Campanae usum primo referunt, qui initio saeculi septimi Summi Pontificis dignitatem obtinuit; sed cum Anastasius in ejus vita nullam omnino de hac re mentionem faciat, qua ratione id affirmari queat, nemo intelligit. Illud solum dici potest, Campanas ante saeculum sextum ab Ecclesia Occidentali usu receptas fuisse, cum ex vita S. Columbani Abbatis, quae sa-

culo sexto exarata fuit, ac postea a P. Mabillonio in lucem edita, deprehendatur ipsum sub mediam noctem, pulsante Campana, ad templum se contulisse caeterosque Monachos somno excitatos, ad templum pariter convenisse, ut Martene, in *Tractatu de antiqua Ecclesiae disciplina in divinis celebrandis officiis c. 2. num. 11.*; et Franciscus Pagius in *vita Sabiniani* tom. 1. pag. 379 unanimes arbitrantur.

III. Quoad ritum benedicendi Campanas, scribit Baronius, a Joanne XIII. traxisse originem, qui anno DCCCCCLXVIII. Campanam Lateranensem mirae magnitudinis, antequam super Campanile elevaretur, sacris ritibus Deo consecravit, nomenque S. Joannis Baptiste imposuit. In hoc videtur quidem Magnus parens Annalium labi, cum autumat, Campanarum benedictionem, seu consecrationem a Joanne XIII. originem trahere. Eum enim ritum multo antiquorem esse ex Ritualibus libris ante memoratum Pontificem conscriptis constat, in quibus formula benedicendi et ungendi Campanas reperitur, hoc praefixo titulo, *ad signum Ecclesiae benedicendum*, ut eruditus Angelus Rocca testatur in Commentario de Campanis, Capite V., quem deinde secuti sunt Joannes Bona Cardinalis, Martene, Pagius, et alii. Cur autem Campanae benedicantur, ex sententia Patrum, qui Coloniensi Concilio interfuerunt, planum prolecto fit in hanc verborum formam: *Benedicuntur quoque Campanae, ut sint tubae Ecclesiae militantis, quibus vocetur populus ad conveniendum in templum, et audiendum verbum Dei; Clerus vero ad annunciatum mane misericordiam Dei, et veritatem ejus per noctem, ut per illarum sonitum Fideles invitentur ad preces*. Visum autem fuit Patribus eas lavare, benedicere, atque ungere, sicut et vasa sacra, et complura id genus alia.

IV. Praeter Campanas benedici olim alicubi consueverunt et Turres quas vocant Campanarias. Quod mirum videri nemini debet, cum in chronicis Casinensis Lib. III. cap. XXX. manifestum sit, quod ubi dedicata est ab Alexandre II. Summo Pontifice Ecclesia Casinensis

a Desiderio Abbe constructa, dedicatum pariter sicut ipsius Ecclesiae Campanarium, seu Campanile, variis ibidem reconditis Sanctorum reliquiis. Adde non solum sacras reliquias in Turribus ipsis reconditas fuisse, sed altaria insuper ibidem erecta, atque in honorem Sancti Michaelis dicata, ut innuit Martenius Lib. II. *De antiquis Ecclesiae ritibus*, cap. XXII. In summitate Crucis, quae Campanario consuevit imponi, galli gallinacei effigie solita erat figura, quae Ecclesiarum rectores vigilantiae admoneret. Vide Honorium Augustudunensem Lib. I. Cap. CXLIV. Gulielmum Durandum Lib. I. Cap. I. Num. XXII. et alios apud Garolum Dufresne verbo *Campanarium*.

V. Ecclesiæ antiquitus saltem præcipuas, suas sibi addictas habuisse Bibliothecas et ante, et post redditam Ecclesiæ pacem, plurima veterum Ecclesiarum monumenta demonstrant. Ecclesiæ in oratoriis Bibliothecas suas, et in iis libros sacros servasse ostendit Eusebius Lib. 8. cap. 2., dicens tempore persecutionis Diocletiani et oratoria destruta, et sacras Scripturas igne (1) exustas esse: idem patet ex epistola Athanasii, et aliorum Aegypti Praesulum ad Marcum Summum Pontificem; ubi de Arianis inter alia scribunt: *Libros nostros usque ad minimum incendentes, nec iota unum relinquentes, propter veritatis fidem. Nicaenam Synodum, in contumeliam nostram, et omnium Christianorum incenderunt.* Celeberrima fuit Biblioteca Vaticana etiam priscis illis temporibus. Alexander Episcopus Hierosolymitanus saeculo tertio Bibliothecam in usum istius Ecclesiae construxit, ex qua Eusebius, uberrimam materiam ad componendam historiam suam ecclesiasticam in unum se collegisse adfirmat. Julius Africanus alias ejusmodi Bibliothecam Caesareæ in Palestina fundavit, quam valde auxerunt Pamphilus et Eusebius. Hieronymus, Pamphilum maximam partem voluminum Origenis sua manu descriptissime, dicit, quæ suo adhuc tempore in Bibliotheca Caesariensi reperie-

bantur. Aliam Bibliothecam in actis purgationis Caeciliæ et Felicis memoratam invenimus, quæ ad Ecclesiam CirtæJuliae seu Constantinae in Numidia spectavit. Istæ omnes fundatae fuerunt ante quam Ecclesiae ulla pacata essent tempora. Augustinus meminit Bibliothecæ in sua Ecclesia Hippoensi. Bibliotheca Victoriana, veterum desideratissimorumque exemplarum locuples, celebratur ab Hieronymo in Inscriptione orationis Manassae Regis Judæ. Celebris fuit Bibliotheca Ecclesiae Sophianæ, a Constantino Imperatore, primum fundata, et postea a Theodosio iuniore aucta. Qui ampliorem narrationem de his fundationibus in saeculis subsequentibus videre gestit, is opus nostrum cui titulus: *Dei vantaggi appor-tati dagli Ecclesiastici alle scienze, lettere ed arti consulat*, T. I. Cap. VII. Ad præsens meum institutum sufficit, brevem aliquam et succinctam de illis, quæ olim Ecclesiarum Christianarum partes, vel appendices habitæ sint, narrationem tradidisse.

CAPUT IX.

De Ecclesiarum Consecratione.

I. Inter solemnes Ecclesiae (1) caeremonias, quæ fidelium fovendæ pietati institutæ sunt, adnumeranda est Ecclesiarum consecratio. Nam sive rei ipsius naturam species, sive multiplicem rituum apparatus, sive ministrorum dignitatem; omnia nescio quid sanctum ac religione christiana dignum spirant, quo mens a rebus terrenis abstracta, ad caelestia miro prorsus modo rapiatur. Ante omnia autem adnotandum est, quod scite docent scriptores, templorum consecrationem a veteri Testamento ad novum emanasse, servatumque hunc ritum Ecclesiae totius, Occidentis scilicet, et Orientis consensu. Sunt qui Evaristo Papæ ejus originem adscribunt, sed multo certius est, Apostolicum esse institutum, nisi di-

(1) Cecconi, *Sul rito di consecrare le Chiese*, Cap. I. et seqq.